

**ЦИВІЛЬНИЙ
КОДЕКС УКРАЇНИ:
ПОСТАТЕЙНИЙ ПОКАЖЧИК
ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ
ВЕРХОВНОГО СУДУ – ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ
ТА КАСАЦІЙНОГО ЦИВІЛЬНОГО СУДУ
(ПРАКТИКА 2021 РОКУ)**

Упорядник О. М. ТКАЧУК

Харків
«Право»
2022

УДК 347.61(094.4)(477)
Ц58

Цивільний кодекс України: постатейний покажчик правових позицій Верховного Суду – Великої Палати та Касаційного цивільного суду (практика 2021 року) / упоряд. О. М. Ткачук. – Харків : Право, 2022. – 452 с.

ISBN 978-966-998-349-7

Збірник містить у собі систематизацію судової практики Верховного Суду за 2021 р., яку впорядковано за статтями Цивільного кодексу України.

Для практичного використання суддями, адвокатами, практикуючими юристами, а також буде корисний усім тим, хто цікавиться практикою застосування норм цивільного законодавства.

УДК 347.61(094.4)(477)

ISBN 978-966-998-349-7

© Ткачук О. М., упорядкування, 2022
© Видавництво «Право», 2022

ЗМІСТ

Стаття 13	6
Стаття 14	17
Стаття 16	20
Стаття 22	25
Стаття 23	26
Стаття 36	29
Стаття 43	33
Стаття 46	34
Стаття 49	38
Стаття 60	41
Стаття 215	42
Стаття 216	46
Стаття 217	52
Стаття 220	58
Стаття 225	60
Стаття 228	69
Стаття 230	80
Стаття 232	90
Стаття 233	100
Стаття 234	105
Стаття 241	110
Стаття 261	113
Стаття 267	131
Стаття 268	134
Стаття 277	135
Стаття 308	151
Стаття 344	156
Стаття 358	170
Стаття 364	176
Стаття 365	180
Стаття 376	183
Стаття 388	187
Стаття 392	189
Стаття 406	194

Стаття 512	199
Стаття 523	206
Стаття 533	208
Стаття 551	209
Стаття 559	211
Стаття 570	219
Стаття 601	221
Стаття 604	223
Стаття 613	225
Стаття 619	226
Стаття 625	228
Стаття 637	236
Стаття 639	239
Стаття 651	245
Стаття 652	256
Стаття 660	263
Стаття 661	267
Стаття 714	270
Стаття 761	277
Стаття 777	283
Стаття 837	285
Стаття 875	293
Стаття 910	301
Стаття 929	305
Стаття 936	310
Стаття 979	313
Стаття 989	319
Стаття 1006	322
Стаття 1046	324
Стаття 1048	327
Стаття 1050	328
Стаття 1174	330
Стаття 1176	336
Стаття 1187	346
Стаття 1193	350
Стаття 1212	353
Стаття 1223	366

Стаття 1224	369
Стаття 1241	389
Стаття 1257	392
Стаття 1259	402
Стаття 1264	407
Стаття 1272	409
Стаття 1281	431
Стаття 1282	441
Стаття 1300	445

Стаття	Правова позиція	Номер правової позиції та QR-код в ЄДРСР
<p>Ст. 13 ЦКУ</p>	<p>1. Згідно із частиною першою статті 627 ЦК України і відповідно до статті 6 цього Кодексу сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості.</p> <p>Договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. Істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди (частина перша статті 638 ЦК України).</p> <p>Відповідно до частини першої статті 656 ЦК України предметом договору купівлі-продажу може бути товар, який є у продавця на момент укладення договору або буде створений (придбаний, набутий) продавцем у майбутньому.</p> <p>Згідно із частинами першої, третьої статті 215 ЦК України підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені частинами першою – третьою, п'ятою і шостою статті 203 цього Кодексу. Якщо недійсність правочину прямо не встановлена законом, але одна із сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених законом, такий правочин може бути визнаний судом недійсним (оспорюваний правочин).</p> <p>Згідно з частиною першою статті 203 ЦК України зміст правочину не може суперечити цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам.</p> <p>Згідно зі статтею 13 ЦК України цивільні права особа здійснює у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства. При здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довіллі або культурній спадщині. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах. При здійсненні цивільних прав особа повинна додержуватися моральних засад суспільства.</p>	<p>№ 61-16543св20 від 01.02.2021 Касаційний цивільний суд</p>

Стаття	Правова позиція	Номер правової позиції та QR-код в ЄДРСР
	<p>У зв'язку з цим, добросовісність при правовому регулюванні цивільних відносин повинна розглядатися як відповідність реальної поведінки учасників таких відносин вимогам загальносоціальних уявлень про честь і совість. Іншими словами, щоб бути добросовісним, дії та вчинки учасників цивільних відносин мають здійснюватися таким чином, щоб вони викликали схвальну оцінку з боку суспільної моралі, зокрема в аспекті відповідності застосованих засобів правового регулювання тим цілям, які перед ним ставляться. І, навпаки, реалізація правового регулювання цивільних відносин буде недобросовісною, якщо соціальна свідомість відторгає її як таку, що не відповідає задекларованій меті.</p> <p>Відповідно до статті 3 ЦК України принципи справедливості, добросовісності та розумності є однією із фундаментальних засад цивільного права, спрямованою, у тому числі, на утвердження у правовій системі України принципу верховенства права. При цьому добросовісність означає прагнення особи сумлінно використовувати цивільні права та забезпечити виконання цивільних обов'язків, що зокрема підтверджується змістом частини 3 статті 509 цього Кодексу. Отже, законодавець, навівши у тексті Цивільного кодексу України зазначений принцип, установив у такий спосіб певну межу поведінки учасників цивільних правовідносин, тому кожен із них зобов'язаний сумлінно здійснювати свої цивільні права та виконувати цивільні обов'язки, у тому числі передбачати можливість завдання своїми діями (бездіяльністю) шкоди правам та інтересам інших осіб. Цей принцип не є суто формальним, оскільки його недотримання призводить до порушення прав та інтересів учасників цивільного обороту.</p> <p>Аналіз частини другої статті 13 ЦК України дає підстави для висновку, що недобросовісна поведінка особи, яка полягає у вчиненні дій, які можуть у майбутньому порушити права інших осіб, є формою зловживання правом.</p> <p>Формулювання «зловживання правом» необхідно розуміти, як суперечність, оскільки якщо особа користується власним правом, то його дія дозволена, а якщо вона не дозволена, то саме тому відбувається вихід за межі свого права та дію без права, «injuria».</p>	

Стаття	Правова позиція	Номер правової позиції та QR-код в ЄДРСР
	<p>Сутність зловживання правом полягає у вчиненні уповноваженою особою дій, які складають зміст відповідного суб'єктивного цивільного права, недобросовісно, в тому числі в супереч меті такого права.</p> <p>Термін «зловживання правом» свідчить про те, що ця категорія стосується саме здійснення суб'єктивних цивільних прав, а не виконання обов'язків. Обов'язковою умовою кваліфікації дій особи як зловживання правом є встановлення факту вчинення дій, спрямованих на здійснення належного відповідній особі суб'єктивного цивільного права.</p> <p>Заборона зловживання правом по суті випливає з якості рівнозначності, закладеної такою засадою, як юридична рівність учасників цивільних правовідносин. Ця формула виражає втілення в цивільному праві принципів пропорційності, еквівалентності, справедливості під час реалізації суб'єктивних цивільних прав і виконання юридичних обов'язків.</p> <p>Здійснення суб'єктивних цивільних прав повинно відбуватися у суворій відповідності до принципів правомірності здійснення суб'єктивних цивільних прав, автономії волі, принципів розумності і добросовісності. Їх сукупність є обов'язковою для застосування при здійсненні усіх без винятку суб'єктивних цивільних прав.</p> <p>Розглядаючи поняття розумності та добросовісності як принципи здійснення суб'єктивних цивільних прав необхідно враховувати, що розумною є поведінка особи, яка діє у межах, не заборонених їй договором або актами цивільного законодавства. Виходячи із аналізу норм, закріплених у ЦК України, поняття «добросовісність» ототожнюється із поняттям «безвинність» і навпаки, «недобросовісність» із «виною». Такий висновок випливає із того, що за діяння, якими заподіяно шкоду внаслідок недобросовісної поведінки, може наступати відповідальність (наприклад, частина третя статті 39 ЦК України), а оскільки обов'язковим елементом настання відповідальності, за загальним правилом, є вина, то такі діяння є винними.</p> <p>Дослідження питання про здійснення особою належного їй суб'єктивного матеріального права відповідно до його мети тісно пов'язане з аналізом фактичних дій суб'єкта на предмет дотримання вимоги добросовісності.</p>	

Стаття	Правова позиція	Номер правової позиції та QR-код в ЄДРСР
	<p>Добросовісність (пункт 6 статті 3 ЦК України) – це певний стандарт поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення. Доктрина <i>venire contra factum prorgium</i> (заборони суперечливої поведінки), базується ще на римській максимі – «<i>non concedit venire contra factum prorgium</i>» (ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці). В основі доктрини <i>venire contra factum prorgium</i> знаходиться принцип добросовісності.</p> <p>В основі доктрини <i>venire contra factum prorgium</i> знаходиться принцип добросовісності. Наприклад, у статті I.-1:103 Принципів, визначень і модельних правил європейського приватного права вказується, що поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них.</p> <p>Висновки за результатами розгляду касаційної скарги Установивши, що договір купівлі-продажу житлового будинку від 30 листопада 2017 року, укладений між ОСОБА_2 та ОСОБА_7 щодо житлового будинку із лампачу, 1940 року побудови, загальною площею 46,80 кв. м, житловою – 30,1 кв. м на АДРЕ-СА_1, якого не існувало, оскільки на момент його укладення, будинок мав загальну площу 89,70 кв. м, у тому числі житлову – 62,50 кв. м, і за встановленими судами у справі № 727/2088/14-ц, обставинами був самочинним будівництвом, яке належало колишньому подружжю ОСОБА_1 та ОСОБА_2, суд першої інстанції, з яким погодився й суд апеляційної інстанції, дійшов правильного висновку про визнання цього договору купівлі-продажу недійсним, оскільки на день укладення цього договору вже був відсутній житловий будинок із лампачу, 1940 року побудови, загальною площею 46,80 кв. м, житловою – 30,1 кв. м, тобто сторонами договору порушено вимоги закону щодо укладення такого виду договору.</p>	

Стаття	Правова позиція	Номер правової позиції та QR-код в ЄДРСР
	<p>Фактично, суди у справі № 727/2088/14-ц, здійснюючи поділ майна колишнього подружжя ОСОБА_1 та ОСОБА_2, виходили з того, що законом не передбачено можливість визнання права власності на новостворене майно та об'єкт незавершеного будівництва в судовому порядку, якщо право власності на таке майно не було зареєстроване раніше в установленому законодавством порядку, а отже, сторони мають право на визнання за ними права власності на будівельні матеріали, виробу та конструкції, використані у процесі реконструкції житлового будинку і огорожі.</p> <p>При цьому, Верховний Суд погоджується з висновками судів попередньої інстанції про те, що цей правочин укладений з метою позбавлення ОСОБА_1 права власності на 1/2 частини будівельних матеріалів, виробів та конструкцій, використаних на реконструкцію житлового будинку на АДРЕСА_1, та права власності на 1/2 частини будівельних матеріалів, виробів та конструкцій, використаних на побудову огорожі, розташованої на АДРЕСА_1, що в подальшому унеможливить виконання рішення Шевченківського районного суду м. Чернівці від 13 травня 2015 року та рішення Апеляційного суду Чернівецької області від 20 серпня 2015 року, якими вказане право власності визнано за ОСОБА_1.</p> <p>Тобто, у справі, що переглядається, суди правильно кваліфікували дії ОСОБА_2 щодо відчуження реконструйованого будинку, як недобросовісні, оскільки вони полягають у реалізації такою особою свого права, проте вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, що є формою зловживання правом. При цьому, дії ОСОБА_7 є також недобросовісними, оскільки він знав про наявність між колишнім подружжям спору щодо цього будинку та вчинив спірний правочин, заздалегідь знаючи, що фактично придбаває реконструйований будинок, а не той, яким ОСОБА_2 володів на підставі договору купівлі-продажу від 03 квітня 2003 року. Цивільний оборот ґрунтується на презумпції добросовісності та чесності учасників цивільних відносин, які вправі розраховувати саме на таку поведінку інших учасників, яка відповідатиме зазначеним критеріям і уявленням про честь та совість.</p> <p>Проте, поведінка ОСОБА_2 та ОСОБА_7 не відповідає вказаним критеріям.</p>	

Стаття	Правова позиція	Номер правової позиції та QR-код в ЄДРСР
	<p>2. Однією із основоположних засад цивільного законодавства є добросовісність (пункт 6 статті 3 ЦК України) і дії учасників цивільних правовідносин мають бути добросовісними. Тобто, відповідати певному стандарту поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення.</p> <p>Частинами другою та третьою статті 13 ЦК України встановлено, що при здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллу або культурній спадщині. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах.</p> <p>Цивільно-правовий договір (в тому числі й договір дарування) не може використовуватися учасниками цивільних відносин для уникнення сплати боргу або виконання судового рішення (в тому числі, вироку).</p> <p>Боржник (дарувальник), який відчужує майно на підставі безвідплатного договору після виникнення у нього зобов'язання із повернення боргу діє очевидно недобросовісно та зловживає правами стосовно кредитора, оскільки укладається договір дарування, який порушує майнові інтереси кредитора і направлений на недопущення звернення стягнення на майно боржника. Тому правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом.</p> <p>Як наслідок, не виключається визнання договору недійсним, направлено на уникнення звернення стягнення на майно боржника, на підставі загальних засад цивільного законодавства (пункт 6 статті 3 ЦК України) та недопустимості зловживання правом (частина третя статті 13 ЦК України).</p> <p>У постанові Великої Палати Верховного Суду від 03 липня 2019 року у справі № 369/11268/16-ц (провадження № 14-260цс19) зазначено, що фіктивний правочин характеризується тим, що сторони вчиняють такий правочин лише для виду, знають заздалегідь, що він не буде виконаний, вважає, що така протизаконна ціль, як укладення</p>	<p>№ 61-19375св19 від 04.02.2021 Касаційний цивільний суд</p>

Стаття	Правова позиція	Номер правової позиції та QR-код в ЄДРСР
	<p>особою договору дарування майна зі своїм родичем з метою приховання цього майна від конфіскації чи звернення стягнення на вказане майно в рахунок погашення боргу, свідчить, що його правова мета є іншою, ніж та, що безпосередньо передбачена правовочиною (реальне безоплатне передання майна у власність іншій особі), а тому цей правовочин є фіктивним і може бути визнаний судом недійсним.</p> <p>У вказаній постанові Велика Палата Верховного Суду погодилась з висновками, зробленими у постанові Верховного Суду від 28 лютого 2019 року у справі № 646/3972/16-ц (провадження № 61-28761св18) та зазначила, що позивач вправі звернутися до суду із позовом про визнання договору недійсним, як такого, що направлений на уникнення звернення стягнення на майно боржника, на підставі загальних засад цивільного законодавства (пункт 6 статті 3 ЦК України) та недопустимості зловживання правом (частина третя статті 13 ЦК України), та послатися на спеціальну норму, що передбачає підставу визнання правовочину недійсним, якою може бути як підстава, передбачена статтею 234 ЦК України, так і інша, наприклад, підстава, передбачена статтею 228 ЦК України.</p> <p>У справі, яка переглядається, суди установили, що відповідач ОСОБА_2, укладаючи оспорювані договори дарування, безоплатно відчужив у такий спосіб належне йому на праві спільної часткової власності нерухоме майно комерційного призначення сторонній щодо нього юридичній особі, ще до ухвалення судового рішення про стягнення з нього боргового зобов'язання перед позивачем, яке виникло з договору купівлі-продажу частки статутному капіталі ТОВ «ГД «Каміла» від 17 грудня 2014 року та договору про відступлення права вимоги за цим договором від 05 травня 2015 року, тобто відповідач відчужив спірне майно на той момент, коли у нього вже виникло вказане боргове зобов'язання та це зобов'язання було простроченим.</p> <p>На момент вчинення зазначених правовочинів, ОСОБА_2 було достовірно відомо про наявність невиконаного зобов'язання щодо оплати за частку у статутному капіталі ТОВ «ГД «Каміла», а також про наявність на розгляді у судах спорів щодо стягнення коштів, в тому числі був обізнаний про наявність позовних вимог ФОП ОСОБА_1, який звернувся до суду у травні 2015 року з позовом про стягнення з нього боргу за договором</p>	

Стаття	Правова позиція	Номер правової позиції та QR-код в ЄДРСР
	<p>купівлі-продажу частки статутному капіталі ТОВ «ТД «Каміла» від 17 грудня 2014 року та договору про відступлення права вимоги за цим договором від 05 травня 2015 року, а отже відповідач усвідомлював негативні наслідки для себе у випадку задоволення цих позовних вимог у справі та мав намір всупереч інтересам кредитора уникнути цих наслідків.</p> <p>Таким чином, з'ясувавши, що при укладенні 19 липня 2017 року та 20 липня 2017 року оспорюваних правочинів воля сторін не відповідала зовнішньому її прояву та вони не передбачали реального настання правових наслідків, обумовлених вказаними правочинами, їх дії вчинені на перехід права власності на нерухоме майно з метою приховання майна від виконання в майбутньому судового рішення про стягнення грошових коштів з ОСОБА_2, суди обґрунтовано визнали ці правочини (договори дарування) недійсними на підставі статті 234 ЦК України.</p> <p>При цьому судом першої інстанції враховано, що частина цього майна на час укладення оспорюваних договорів перебувала під арештом, а сам по собі факт відсутності запису про обтяження (арешт) в реєстрі, на цей момент, не може свідчити про добросовісність дій сторін цих договорів, обізнаних про наявність судових спорів, як щодо виконання ОСОБА_2 грошових зобов'язань у значних сумах, так і щодо майна, яке було предметом цих договорів.</p>	
	<p>3. Однією із основоположних засад цивільного законодавства є добросовісність (пункт 6 статті 3 ЦК України) і дії учасників цивільних правовідносин мають бути добросовісними.</p> <p>Тобто, відповідати певному стандарту поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення.</p> <p>У постанові Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного господарського суду від 07 грудня 2018 року у справі № 910/7547/17 зроблено висновок, що з конструкції частини третьої статті 13 ЦК України випливає, що дії особи, які полягають у реалізації такою особою свого права, однак вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, є формою зловживання правом. Вчинення власником майна правочину з розпорядження</p>	<p>№ 61-731єв21 від 18.03.2021</p> <p>Касаційний цивільний суд</p>

Стаття	Правова позиція	Номер правової позиції та QR-код в ЄДРСР
	<p>належним йому майном з метою унеможливити задоволення вимоги іншої особи – стягувача за рахунок майна цього власника, може бути кваліфіковане як зловживання правом власності, оскільки власник використовує правомочність розпорядження майном на шкоду майновим інтересам кредитора.</p> <p>Частинами другою та третьою статті 13 ЦК України встановлено, що при здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллу або культурній спадщині. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах.</p> <p>Цивільно-правовий договір (в тому числі й договір дарування) не може використовуватися учасниками цивільних відносин для уникнення сплати боргу або виконання судового рішення (в тому числі, вироку).</p> <p>Боржник (дарувальник), який відчуває майно на підставі безвідплатного договору після виникнення у нього зобов'язання із повернення боргу діє очевидно недобросовісно та зловживає правами стосовно кредитора, оскільки укладається договір дарування, який порушує майнові інтереси кредитора і направлений на недопущення звернення стягнення на майно боржника. Тому правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом.</p> <p>Як наслідок, не виключається визнання договору недійсним, направлено на уникнення звернення стягнення на майно боржника, на підставі загальних засад цивільного законодавства (пункт 6 статті 3 ЦК України) та недопустимості зловживання правом (частина третя статті 13 ЦК України).</p> <p>У постанові Великої Палати Верховного Суду від 03 липня 2019 року у справі № 369/11268/16-ц (провадження № 14-260цс19) зазначено, що фіктивний правочин характеризується тим, що сторони вчиняють такий правочин лише для виду, знають задалегідь, що він не буде виконаний, вважає, що така протизаконна ціль, як укладення</p>	